

УДК 373.3/.5:379.8

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Н.В.Скорич

Анотація. В статті проаналізовано особливості та аспекти організації дозвіллевої діяльності школярів.

Ключові слова: дозвіллева діяльність, вільний час школяра, форми виховної роботи.

Аннотация. В статье проанализированы особенности организации досуговой деятельности школьников.

Ключевые слова: досуговая деятельность, свободное время школьника, формы воспитательной работы.

Summary. This article is about the aspects of organization the leisure activities of schoolchildren.

Keywords: The leisure activities, the free time of pupils, the forms of educational work.

Актуальність дослідження. Національна доктрина розвитку освіти наголошує, що одним з пріоритетних напрямків підготовки молодих спеціалістів-педагогів є формування у них здатності до творчої праці, використання дозвіллевої діяльності в педагогічній та виховній роботі [12, с.645]. Такий підхід зумовлює підвищення вимог до професійних та особистих якостей сучасного вчителя, серед умінь якого чи не на перший план виходить здатність організувати позашкільну дозвіллеву діяльність школярів.

Зміст художньо-естетичного виховання школярів в позаурочний час спрямовується на узгодження системи цінностей суспільства, комплексу функцій мистецтва у формуванні духовного світу особистості з можливостями їх сприймання кожним індивідом у процесі інтерпретації.

Правильна організація у загальноосвітньому навчальному закладі позакласної дозвіллевої діяльності школярів, сприяє формуванню свідомої особистості, яка вже у найближчому майбутньому буде брати активну участь у соціально-економічному, політичному і культурному житті українського суспільства. Позакласна робота є тією ланкою, що пов'язує виховний процес із суспільними змінами. Участь у ній не тільки сприяє підвищенню якості знань старшокласників, а й підготовці їх до активної практичної діяльності, розвитку творчої особистості.

Огляд досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну основу дослідження проблеми організації дозвіллевої діяльності чітко визначено в Законах України «Про загальну середню освіту» і

Матеріали V Міжнародного семінару «Концептуальні основи підготовки спеціалістів: традиції та перспективи в контексті реалій сучасної освіти»

«Про позашкільну освіту» та «Концепції позашкільної освіти і виховання», де говориться про те, що провідною метою навчально-виховної діяльності загальноосвітньої школи є активізація, формування та розвиток творчого потенціалу соціально активної особистості, формування системи її гуманістичних і моральних цінностей [8].

Особливості розвитку особистості у сфері вільного часу аналізували свого часу В.Кірсанов, О.Сасихов, В.Тріюдін; сутності й специфіці дитячого дозвілля – Н.Путіловська, В.Ручкіна, Т.Сущенко, В.Терський, С.Ашмаков тощо; сценарно-режисерським основам дитячої художньо-ігрової діяльності О.Марков, А.Конович, С.Образцов, І.Шароєв тощо; проектуванню нових форм культурно-дозвілдової діяльності дітей – О.Севан, В.Розін, С.Гончарук, О.Петровський тощо; позакласній виховній роботі з дітьми шкільного віку – Т.Дем'янюк, В.Коротеева, С.Литвиненко, Г.Майборода, П.Щербань тощо; організації дозвілдової діяльності школярів – Ю.Бабанський, Г.Волощенко, Г.Євтеєва, В.Лукманова, А.Макаренко, В.Сухомлинський тощо.

Постановка проблеми. Організація дозвілдової діяльності має надзвичайний вплив на формування особистості у дитячому віці. Всебічний і гармонійний розвиток людини є не лише високим соціальним ідеалом, а й необхідною умовою для вирішення завдань, що стоять на сучасному етапі розвитку суспільства. Вміла організація дозвілдової діяльності дітей дає можливість задовольнити їх духовні, пізнавальні, розважальні, фізичні, художні, аматорські потреби.

Проведений нами аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що проблема організації дозвілдової діяльності школярів є недостатньо висвітленою та суспільно актуальною.

Мета статті: проаналізувати особливості організації дозвілдової діяльності школярів.

Виклад основного змісту дослідження. Культурно-дозвілдова діяльність є процесом створення, розповсюдження й примноження духовних цінностей. Ця думка підтверджується таким визначенням: «Культурно-дозвілдова діяльність є спеціалізованою підсистемою духовно-культурного життя суспільства, що функціонально об'єднує соціальні інститути, покликані забезпечувати розповсюдження духовно-культурних цінностей, їх активне творче освоєння людьми у сфері вільного часу з метою формування творчо активної особистості [1, с.21].

Н.Ф.Аксютін, аналізуючи сутність вільного часу, виділив ознаки, які розкривають його сутність:

- перша ознака полягає в можливості мати у своєму розпорядженні вільний час, звільнений, умовно кажучи, від необхідної діяльності;
- друга ознака припускає, що вільний час не має жорсткої правової, технологічної й соціальної регламентації, характерної для сфери робочого часу;
- третя ознака характеризується зміною видів діяльності у вільний час, взаємозамінністю занять, їх вільним чергуванням і послідовністю;
- четверта ознака – безпосередня спрямованість вільного часу на саморозвиток особи як узагальнююча, інтеграційна характеристика її сутності, у якій міститься вся решта ознак [1, с.46].

Таким чином, дозвілля – це діяльність людини, що обирається за власним правом, обмежена часом і вільна від необхідності працювати для задоволення матеріальних потреб.

Жорж С'ю визначив чотири різновиди дозвілля: рекреаційне, практичне, культурне, соціальне:

- рекреаційне дозвілля передбачає заняття, пов'язані із фізичними та розумовими навантаженнями, сприяє фізичному розвитку;
- практичне дозвілля – це створення предметів, речей декоративно-ужиткового характеру;
- культурне дозвілля – спрямоване на інтелектуальний розвиток особистості, наближення до естетичних, духовних цінностей;
- соціальне дозвілля передбачає здійснення комунікації в процесі сімейного дозвілля, спілкування за межами дому, що сприяє соціалізації людини [11, с.45].

Спрямований на всебічний та гармонійний розвиток особистості, вільний час у кожному конкретному випадку виконує специфічні функції. Розуміння функцій вільного часу допоможе уникнути стихійності, випадковості в його організації, повніше використовувати його потенційні можливості.

Аналіз сутності вільного часу дітей визначає його функції:

- розвивальна функція – спрямована на духовний, моральний, фізичний розвиток особистості;
- орієнтаційна – ставить за мету здійснення соціальної та професійної орієнтації дітей;
- комунікативна – спрямована на задоволення потреби в спілкуванні;
- рекреаційна – передбачає відновлення фізичних, духовних і психічних сил, витрачених у процесі навчання, суспільної діяльності [5, с.49].

Специфіка структури вільного часу дітей обумовлена двома обставинами: характером праці та їх віковими особливостями. У загальному бюджеті часу дітей шкільного віку домінує навчальна

діяльність, яка впливає на вільний час.

Для організації дозвілля з дітьми слід чітко й зрозуміло осмислити, що варто розуміти під вільним часом дітей. Вільний час – це частина часу дитини, в період якого проходить формування особистості, спрямованого на її всебічний і гармонійний розвиток.

У наукових працях А.Д.Жаркова визначено такі принципи організації дозвіллевої діяльності:

– загальності і доступності, тобто можливість заохочення, залучення усіх без винятку дітей в сферу діяльності дозвіллевих установ з метою задоволення їх творчого потенціалу, дозвіллевих запитів та інтересів;

– самодіяльності, який реалізується на всіх рівнях дитячого дозвілля: від любительського об'єднання до участі в масовому святі; як суттєва властивість особистості, вона забезпечує високий рівень досягнень у будь-якій індивідуальній і колективній діяльності; принцип самодіяльності ґрунтується на творчій активності, захопленні й ініціативі дітей;

– індивідуального підходу, який враховує індивідуальні запити, інтереси, схильності, здібності, можливості, психофізіологічні особливості й соціальне середовище існування дітей в процесі дозвілля;

– систематичності й цілеспрямованості – передбачає діяльність на основі планомірного і послідовного поєднання безперервності і взаємозалежності в роботі всіх соціальних інститутів, покликаних забезпечувати дозвілля дітей;

– спадкоємності – забезпечує культурну взаємодію і взаємовплив поколінь (він передбачає активну діяльність батьків, усіх дорослих у передачі дітям соціального знання і досвіду у проведенні розумного дозвілля; принцип спадкоємності означає також підтримку норм і традицій у переході дітей з однієї вікової спільноти в іншу, з однієї соціально-виховної установи в іншу);

– цікавості (полягає у створенні невимушеного емоційного спілкування, яке виникає в результаті організації дозвілля на основі гри і театралізації) [11, с.60-61].

В.О.Сухомлинський, висуваючи вимоги до педагога, одним з основних його умінь вважав уміння проникнути в духовний світ дитини, пов'язуючи вільний розвиток особистості з правильною організацією її життєдіяльності, враховуючи фактор вільного часу; він вважав заняття дітей у вільний час важливою умовою розвитку їх індивідуальності: «Задатки та обдарованість дитини розкриваються лише за умови, якщо у неї кожного дня є час для занять улюбленою справою за своїм вибором...» [14, с.17].

Діяльність вчителя музичного мистецтва та учнів в позаурочний час здійснюється на єдиних принципах і веде до мети музичного виховання, яка є загальною незалежно від форм і методів її досягнення.

Усі вимоги, що висуваються до уроку музичного мистецтва, стосуються і позаурочних форм: дух живого образного мистецтва, атмосфера співпраці, співтворчості. М.Шуть зазначає: «Шкільний учитель музичного мистецтва – це універсальний фахівець. Він є педагогом, психологом, музикознавцем та мистецтвознавцем, лектором, музикантом, актором, дослідником, режисером, менеджером, натхненником, медіа-оператором. Надзвичайно важливо, щоб в особі учителя музичного мистецтва вдало поєдналися професійна компетентність і високі особистісні якості» [15, с. 6].

Ефективність організації дозвіллевої діяльності школярів учителем музичного мистецтва значною мірою залежить від майстерно проведених виховних заходів, різних за змістом, формою проведення та кількістю учасників.

Педагогічна майстерність неможлива без активного застосування різноманітних форм виховної роботи. Форма виховання – це спосіб організації виховного процесу, що відображає внутрішній зв'язок його елементів і характеризує взаємостосунки педагогів і вихованців. Ефективність організаційних форм залежить від умілого використання методів досягнення визначених цілей. Форми організації виховного процесу мають бути оригінальними, творчими, науково обґрунтованими, майстерно сконструйованими. В основу їх класифікації в педагогіці покладено передусім кількість учасників виховної дії. Відповідно форми організації виховних заходів поділяють на три групи: масові, групові та індивідуальні [7, с.78].

Групові форми роботи – це діяльність гуртків, екскурсій, походи, класні виховні години тощо. Індивідуальні форми виховної роботи – це читання художньої літератури, колекціонування, гра на музичних інструментах, вишивання, малювання та ін. До масових форм виховної роботи належать: тематичні вечори, вечори запитань і відповідей, конференції, предметні тижні, зустрічі з цікавими людьми, огляди, конкурси, виставки, тематичні вечори тощо.

Аналіз тематики виховних заходів, які проводяться в загальноосвітніх школах, свідчить про те, що виховна робота, з одного боку, оновлюється, а з іншого – повертається до національних джерел. Значного поширення набули такі форми, як шкільний референдум, відкритий мікрофон, публічні лекції, лицарський турнір, свято рідної мови, День матері, цикл лекцій-розповідей («Повернуті імена»),

Матеріали V Міжнародного семінару «Концептуальні основи підготовки спеціалістів: традиції та перспективи в контексті реалій сучасної освіти»

турніри ерудитів, вечори авторської пісні; традиційні свята («День знань», «День відкритих дверей», «Новий рік»); свята народного календаря («Святого Миколая», «Великдень») тематичні виставки («Світ моїх захоплень») тощо [2].

Досконало підготовлені та майстерно проведені масові заходи є ефективною формою виховної роботи. Вони сприяють створенню піднесеного, радісного настрою у вихованців, формуванню в них організаторських здібностей, розвитку пізнавальних інтересів, практичних умінь і навичок. Ефективність масових заходів залежить не лише від вдало обраної форми проведення, а й від методів і прийомів його підготовки, врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців, дотримання правил техніки безпеки.

При підготовці та проведенні масових заходів у школі варто дотримуватися такого алгоритму:

- визначити мету проведення свята;
- визначити форму проведення масового заходу (традиційне чи календарне свято, виставка, театралізоване дійство тощо);
- узгодити тему, форму та план проведення заходу з адміністрацією школи;
- створити сценарій;
- підготувати перелік ігор, розваг тощо;
- підготувати перелік концертних номерів;
- проаналізувати ресурси часу проведення масового заходу - святкове дійство повинно тривати не більше 45 хвилин, через кожні п'ять хвилин бажано змінювати форму діяльності, щоб зосереджувати увагу глядачів;
- вибрати оригінальну назву заходу;
- залучити максимально можливу кількість учнів до підготовки та проведення заходу;
- розподілити доручення та ролі;
- здійснити аналіз матеріальних ресурсів та вирішити фінансово-економічні завдання (придбання костюмів, ігрового реквізиту, подарунків, квітів тощо);
- провести необхідну кількість репетицій заходу та генеральну репетицію;
- забезпечити оформлення сцени, зали та інших приміщень;
- забезпечити звуковий супровід заходу;
- призначити відповідального за проведення заходу [3, с.74].

Готуючись до проведення масового заходу, варто врахувати класичні закони драматургії:

- а) увертюра (емоційний настрій, створення святкової атмосфери, очікування чогось незвичайного);
- б) зав'язка (повідомлення, що відбуватиметься і як саме);
- в) основна частина (складові елементи масового заходу);
- г) кульмінація (найвищий емоційний підйом);
- д) фінал;
- е) післядія (колективний аналіз проведеного масового заходу) [6, с.129].

Під час проведення масових заходів особливу увагу слід приділити створенню якісних костюмів та декорацій.

При використанні ігрових моментів під час проведення масових заходів варто дотримуватися таких правил:

- ретельно аналізувати зміст та методику проведення гри, враховувати інтереси і можливості учасників заходу, їх вікові та індивідуальні особливості.
- доступне й чітке пояснення змісту і правил гри;
- розташування учасників на тих позиціях, з яких розпочнеться гра;
- об'єднання гравців у рівноцінні команди;
- чітко визначити роль ведучого, яка полягає в тому, щоб уважно стежити за ходом гри, поведінкою окремих гравців, в разі потреби коригувати їхні дії в разі порушення правил [9, с.136].

Успіх масового заходу значною мірою залежить від ведучого. Складовими його успіху є:

- уміння ввійти в контакт з учасниками дійства;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей учасників та глядачів;
- знання матеріалу з даної теми та загальна ерудиція;
- висока культура мовлення і поведінки;
- педагогічний такт;
- здатність творчо розв'язувати нестандартні ситуації [4, с.145].

Результативність заходу залежить від актуальності обраної теми, відповідності змісту виховного заходу обраній темі, практичній спрямованості заходу, врахування інтересів та запитів дітей та шкільної молоді, лаконічності, зрозумілості, доступності, чіткості, ретельної підготовки заходу.

Висновки. Культурно-масова робота має велике соціально-культурне значення як засіб відродження та активізації різноманітних форм соціальної, пізнавальної та ігрової діяльності школярів. У процесі колективного проведення часу відбувається зміцнення відчуття товариства, зростання ступеня консолідації, стимулювання трудової активності, вироблення життєвої позиції, навчання нормам поведінки в суспільстві. Саме такі можливості дає дозвіллева робота зі школярами.

Таким чином, важливим завданням в організації дозвілля школярів є створення такого дозвіллевого середовища, в якому культурні цінності існують не самі по собі, а є включеними в життєвий простір індивіда і набувають для нього особистісного сенсу, життєвої необхідності, вироблення норм практичної поведінки, удосконалення чи опанування різних сфер суспільної діяльності.

Підготовка майбутніх вчителів музичного мистецтва до організації дозвіллевої діяльності учнів повинна проводитися, спираючись на організаційно-методичні умови, а саме: формування пізнавально-практичної діяльності студентів, усвідомлення ними специфіки та функцій дозвіллевої діяльності, поетапне засвоєння навичок організації використання отриманих знань під час практики та в подальшій роботі у загальноосвітніх навчальних закладах.

Література

1. Аксютин Н. Ф. Культурно-досуговая деятельность / Н. Ф. Аксютин. – Казань : «Дело», 1995. – 154 с.
2. Бех І. Д. Основні орієнтири виховання учнів 1- 12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України : програма / І. Д. Бех. – Тернопіль : Навчальна книга, Богдан, 2008. – 245 с.
3. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство: навчальний посібник / В.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк.- К., 2006. – 208 с.
4. Вейл П. Искусство менеджмента / П. Вейл.- М. : Планета, 1993. – 231 с.
5. Виховання життєвих перспектив старшокласників засобами соціокультурної діяльності у вільний від навчання час : методичний посібник для вихователів, соціальних працівників та вчителів старших класів, студентів педагогічних навчальних закладів / укл. О. Л. Чуланова. – Кіровоград : Альфа, 2000. – 156 с.
6. Воловик А. Ф. Педагогіка дозвілля: підручник / А. Ф. Воловик, В. А. Воловик. – Х.: ХДАК, 1999. – 329 с.
7. Владимірова А. Л. Практикум з основ музичного виховання з методикою викладання / А. Л. Владимірова. – Херсон : Айлант, 2006. –128 с.
8. Державний стандарт базової та повної середньої освіти // Книга для вчителя : довідково-методичне видання / упор. С.В.Василенко, О.В.Єресько. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – С.246-261.
9. Добринская Е. И. Свободное время и развитие личности / Е. И. Добринская. – М. : Планета, 1983. – 214 с.
10. Донченко Н. П. Мистецтво гри : теорія і практика ігрової діяльності в умовах дозвілля : навчальний посібник / Н. П. Донченко. - К. : ДАКіМ, 1999. – 176 с.
11. Жарков А. Д. Культурно-досуговая деятельность : учебник / А. Д. Жарков. – М. : МГУК, 1998. – 461 с.
12. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія / уклад. : О.О.Любар / за ред. В. Г. Кременя.- К. : Знання, 2005.- 767 с.
13. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах: підручник / І. В. Петрова. – К. : Кондор, 2005. – 408 с.
14. Сухомлинский В. А. Творческая игра и ее роль в воспитании пионеров. Методика воспитания коллектива / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1981. – 256 с.
15. Шуть М. Музичний керівник та вчитель музичного мистецтва : нова формація / М. Шуть // Музичний керівник. – 2012. - № 1. - С. 4-9.